

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Наукові дослідження останніх років засвідчують зростаючий інтерес до понять «освітнє середовище», «культурне середовище», «навчально-виховне середовище» та ін. (С. Болдирева, Е. Бондаревська, В. Мелешко, В. Слободчиков, Ю. Мануйлов та ін.). У змісті кожного із зазначених термінів наявні певні складові, що характеризують конкретну сферу людської діяльності.

В означеному нами напрямі дослідження освітнє середовище ми розуміємо як систему позитивного впливу на професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів. Науково-дослідну роботу студентів вважаємо значущим компонентом освітнього середовища.

Мета нашої статті – з'ясувати суть науково-дослідної роботи студентів і показати основні способи її організації в умовах педінституту.

Завдання:

- виокремити науково-дослідну роботу у структурі освітнього середовища ВНЗ;
- з'ясувати характерні ознаки науково-дослідної роботи студентів;
- узагальнити наявні види науково-дослідної роботи;
- показати значущість науково-дослідної роботи студентів у підготовці до їх майбутньої професійної діяльності.

Серед значущих джерел впливу на особистість майбутнього вчителя початкових класів ми виокремлюємо науково-дослідну роботу студентів як важливий компонент у цілісній системі освітнього середовища.

Науково-дослідна робота студентів є однією з найважливіших форм навчального процесу. Наукові лабораторії і гуртки, студентські наукові товариства і конференції, – усе це дозволяє студенту почати повноцінну наукову працю, знайти однодумців, з якими можна порадитися і поділитися результатами своїх досліджень. Так чи інакше, дослідницькою роботою займаються всі студенти ВНЗ. Написання рефератів, курсових, дипломних та магістерських робіт неможливо без проведення будь-яких, нехай найпростіших досліджень. Але систематична науково-дослідна робота, займатися якою не зобов'язує навчальний план, охоплює лише окремих. Студент, який здійснює наукову роботу, відповідає тільки за себе; тільки від нього особисто залежать тема досліджень, терміни виконання роботи, а також чи буде виконана робота взагалі. Майбутній педагог, витрачаючи свій власний час, розвиває такі важливі для майбутнього дослідника якості, як творче мислення, відповідальність і вміння відстоювати свою точку зору, здійснювати аналіз, узагальнення, систематизацію фактів. З боку викладача необхідні увага та підтримка, без яких студент, особливо на молодших курсах, не захоче (та й просто не зможе) займатися «нудною наукою», якою здається майже будь-яка дисципліна на початкових етапах її засвоєння

З метою надання студентам допомоги в організації і проведенні науково-

дослідницької роботи, в тому числі підготовки до написання курсових і дипломних та магістерських робіт і наступної їх педагогічної діяльності у школі у навчальних планах педагогічних спеціальностей передбачено вивчення навчальної дисципліни «**Основи науково-педагогічних досліджень**».

Мета навчальної дисципліни:

- ознайомити студентів з основними категоріями наукових досліджень у педагогіці;
- сформулювати вміння здійснювати пошук необхідної наукової та науково-методичної літератури для успішного здійснення науково-педагогічних досліджень;
- ознайомити студентів з методами науково-педагогічних досліджень, методикою їх проведення;
- навчити правильно, грамотно оформляти отримані результати пошукової роботи.

Предметом означеної навчальної дисципліни є вивчення нових досягнень сучасної педагогічної науки стосовно ведення науково-педагогічних досліджень, вміння їх аналізувати, узагальнювати і в подальшому використовувати у практичній діяльності.

Викладач за допомогою лекцій, бесід, практичних та лабораторних занять доносить до студентів набуті ним знання. Широко практикується проведення практичних занять безпосередньо у бібліотеці та читальному залі, де студенти знайомляться з різноманітними каталогами, набувають досвіду самостійного пошуку джерел та їх опрацювання.

Відомі два провідні види науково-дослідної роботи студентів.

1. Навчальна науково-дослідна робота студентів, передбачена діючими навчальними планами. До цього виду відносять курсові роботи, які виконуються упродовж усього терміну навчання у ВНЗ, а також дипломну (магістерську) роботу, яку виконують на п'ятому курсі.

Під час виконання курсових робіт студент робить перші кроки самостійного наукового пошуку. Він учиться працювати з науковою літературою, здобуває навички критичного добору й аналізу необхідної інформації. Якщо на першому курсі вимоги до курсової роботи мінімальні, і написання її не становить великих зусиль для студента, то вже на наступний рік вимоги помітно підвищуються, і написання роботи перетворюється у дійсно творчий процес. Так, підвищуючи з кожним роком вимоги до курсової роботи, викладачі сприяють розвитку студента, як дослідника, здійснюючи це практично непомітно і ненав'язливо для нього самого.

Виконання дипломної роботи має на меті подальший розвиток творчої і пізнавальної здатності студента, і як заключний етап навчання студента у ВНЗ спрямований на закріплення і розширення теоретичних знань і поглиблене вивчення обраної теми. На старших курсах багато студентів уже працюють за спеціальністю, і, при виборі теми курсової чи магістерської роботи це враховується. У такому випадку, крім аналізу літератури, у дипломну (магістерську) роботу може бути включений власний практичний досвід з цього питання, що збільшує наукову цінність роботи.

До НДРС, передбаченої діючим навчальним планом, відноситься

написання рефератів за темами практичних занять. Консультації та індивідуальні заняття викладачі спрямовують на координацію зусиль студентів з метою забезпечення творчого написання реферату, а не звичайного списування чи конспекту розділу якогось підручника.

2. Дослідницька робота поза вимогами навчальних планів.

Як зазначалося вище, така форма НДРС є найбільш ефективною для розвитку дослідницьких і наукових здібностей у студентів. Це легко пояснити: якщо студент за рахунок вільного часу готовий займатися питаннями будь-якої дисципліни, то знімається одна з головних проблем викладача, а саме – мотивація студента до занять. Студент уже настільки підготовлений, що працювати з ним можна не як з учнем, а як з молодшим колегою. Тобто студент із посудини, яку варто наповнити інформацією, перетворюється в її джерело. Він стежить за новинками літератури, намагається бути в курсі змін, що відбуваються в обраній ним проблемі, а головне – процес осмислення науки не припиняється за межами навчального закладу і підготовки до практичних занять та іспитів. Навіть під час відпочинку в свідомості не припиняється процес самовдосконалення.

Основними формами НДРС, яка виконується у позанавчальний час є:

- предметні гуртки;
- проблемні гуртки;
- проблемні студентські лабораторії;
- участь у наукових та науково-практичних конференціях;
- участь в університетських та всеукраїнських конкурсах студентських творчих робіт, олімпіадах.

Зупинимось більш детально на кожній з перерахованих вище форм.

Предметні гуртки. Така форма НДРС найчастіше використовується під час роботи зі студентами молодших курсів. Керівниками виступають загальнонаукові і загальнотеоретичні кафедри. Науковий гурток є найпершим кроком у НДРС, і завдання перед його учасниками ставляться нескладні. Найчастіше – це підготовка доповідей і рефератів, які потім заслуховуються на засіданнях гуртка чи науковій конференції. Гурток може поєднувати як членів групи, курсу, факультету, а іноді – і всього інституту. Робота гуртків, як правило, виглядає у такий спосіб: на організаційних зборах, що проходять приблизно в жовтні, відбувається розподіл тем доповідей і рефератів шляхом довільного вибору, після чого викладачі вказують на наявність для кожної теми основної та додаткової літератури і рекомендують найближчим часом продумати план роботи. Деякі викладачі вважають, що довільний розподіл доповідей не є необхідним, тому що студент концентрується на одній темі, не приділяючи значної уваги іншим. З одного боку, примусовий розподіл тем може знищити таку «зацикленість», але, з іншого боку, такий підхід може не знайти підтримки у самих студентів. Уявимо собі першокурсника, що вперше прийшов на засідання гуртка, де, на його думку, до нього повинні ставитися майже, як до рівного, і раптом він отримує для роботи тему, яка його майже не цікавить, а тема, яку йому хотілося б дослідити у своїй роботі, дісталася іншому. Звичайно, студент образиться, і його присутність на інших засіданнях гуртка ставиться під сумнів.

Таким чином, розподіл тем повинен бути винятково добровільним, тим більше що до початку навчання в університеті студенти переважно мають власні інтереси та захоплення.

Після розподілу тем розпочинається основна робота гуртка. Спочатку провідна роль належить його керівнику. Саме від його досвіду, таланту і терпіння залежить, чи змінить початковий інтерес юних дослідників вдумлива робота, чи все так і залишиться у зародковій стадії. Необхідно спостерігати за кожним студентом, намагатися прогнозувати проблеми, що можуть виникнути у нього в процесі роботи. Може бути й так, що студент посоромиться поставити запитання, вважаючи себе готовим для його самостійного вирішення, а потім, так і не знайшовши відповіді, відмовиться від дослідження взагалі, прийнявши помилкове рішення про власну наукову неспроможність. Такі психологічні проблеми часто постають перед студентами молодших курсів. Причиною є сформований стереотип, що студент – це вже цілком сформована людина, і сам повинен вирішувати свої проблеми. Насправді ж, мислення студентів молодших курсів майже ідентичне із мисленням школярів. Тому конфлікт між «дорослою» моделлю поведінки і юнацьким мисленням може переключити зусилля найбільш талановитого, але недостатньо чуйного педагога.

За умови, якщо початковий період роботи гуртка пройшов успішно, і значна частина тем прийнята до роботи, складається графік виступів, і починається заслуховування готових доповідей. Як правило, на одному засіданні гуртка заслуховується не більше двох виступів, тому що тільки у такому випадку можна ретельно обговорити кожну доповідь, задати питання й отримати розгорнуті відповіді на них. Крім цього, велику кількість доповідей важко сприймати, і може знизитися активність і зацікавленість членів гуртка.

Формами підведення підсумків роботи гуртка можуть стати конкурс доповідей, участь у наукових конференціях та олімпіадах, проведення круглих столів, зустрічі з ученими, а також публікація тез кращих робіт у збірниках наукових праць університету.

Стосовно роботи проблемних груп варто зауважити деякі відмінності.

- Проблемний гурток може поєднувати у собі студентів різних факультетів і курсів, а також, студентів педколеджів. За основу може бути поставлена проблема, якою займається науковий керівник гуртка, чи будь-яка інша за його вибором. Перевагою цієї форми НДРС є можливість ґрунтовнішого розгляду обраної теми і в різних ракурсах (з точки зору педагогіки, психології, методики, вікової фізіології, нових інформаційних технологій). Це додає роботі засіданням гуртка значної різнобічності та залучає до нього нових членів. Крім того, це сприяє зміцненню зв'язків між студентами різного віку і спеціальностей, підтримує почуття єдиного колективу.

- Проблемні гуртки розглядаються як «полегшена» форма НДРС, і тому на їхній базі можлива організація зустрічей з людьми, яких цікавлять проблеми, над якими працюють студенти.

- Проблемний гурток може об'єднувати у собі елементи наукового

гуртка, лабораторії та ін.

Проблемні студентські лабораторії (ПСЛ) належать до наступного ступеня складності НДРС. У них беруть участь студенти другого курсу і старшокурсники. Лабораторія не є школою наукової роботи заняття у ній передбачають визначений запас знань і навичок. У рамках ПСЛ здійснюються різні види моделювання, вивчення й аналіз реальних документів, програм, ділових ігор, а також практична допомога навчальним та дошкільним закладам. Робота у такій лабораторії передбачає не стільки вивчення й аналіз літератури, скільки постановку експерименту, створення чогось нового. ПСЛ не такі чисельні як наукові та проблемні гуртки, тут постійно відбувається відбір студентів, коли зі здібних вибираються творчо обдаровані, здатні креативно мислити, створювати і втілювати у практику нові ідеї, форми та методи навчання і виховання.

Ще однією відмінністю ПСЛ від гуртка є вміння студента працювати у колективі. Якщо в гуртку кожен студент відповідає, як правило, тільки за себе, то в ПСЛ, де теми досліджень більш глобальні, однією самостійною роботою обійтися практично неможливо. Керівник лабораторії повинен допомогти студентам розділити тему на окремі запитання, вирішення яких призведе до вирішення головної проблеми. Велика увага приділяється інтересам кожного студента, їх нахилам та можливостям. Досвід колективної роботи приходить не відразу, і досвід суперечок і конфліктів, що виникають у процесі роботи, також багато в чому залежить від викладача.

Під час роботи у ПСЛ студенти можуть реалізувати отримані за час навчання і роботи в гуртках знання у дослідженнях, що мають практичне значення.

Цікавим є досвід роботи експериментального педагогічного майданчика на базі ДНЗ № 43,54 м. Луцька Волинської області. Саме тут уже кілька років реалізується творча співпраця колективу д/з № 43 (зав. Сак Л.А.) та д/з № 54 (зав. Матвіюк Н. Г.), управління у справах освіти при обласній державній адміністрації (головний спеціаліст з дошкільного виховання управління – Соломіна Т.І.), викладачів та студентів кафедри дошкільної педагогіки педагогічного інституту ВДУ імені Лесі Українки.

Спільно з науковцями формується навчально-методична база, ведеться організаційно-методична, науково-пошукова та видавнича діяльність, спрямована на вирішення проблеми «Розвивальне навчання дошкільників» (на базі д/з № 43, м. Луцька) та «Удосконалення управлінської діяльності сучасного дошкільного навчального закладу» (на базі д/з № 54 «Пізнайко».)

Таким чином, робота у ПСЛ – наступний важливий крок до повноцінної науково-дослідної роботи і цінний досвід для подальшої наукової і практичної діяльності.

Під час участі у конференціях молоді дослідники отримують можливість виступити зі своєю роботою перед широкою аудиторією. Це змушує студентів ретельніше проробляти майбутній виступ, звернути увагу на ораторські здібності, спланувати подачу результатів дослідження та ін. Крім того, кожен може порівняти, як його робота виглядає на загальному рівні і зробити відповідні висновки. Це є корисним результатом наукової конференції, тому що

на ранньому етапі багато студентів вважають власні судження непогрішними, а свою роботу – найглибшою і найціннішою в науковому плані. Часто навіть зауваження викладача сприймаються як претензії. Але, слухаючи доповіді інших студентів, кожен не може не помітити недоліків своєї роботи, якщо такі є, а також виділити для себе свої сильні сторони.

Крім того, якщо в рамках конференції здійснюється творче обговорення прослуханих доповідей, то з питань і виступів кожен доповідач може почерпнути оригінальні ідеї, про розвиток яких у рамках обраної ним теми він навіть не задумувався. Включається своєрідний механізм, коли одна думка породжує декілька нових.

Науково-практичні конференції містять у собі не тільки і не стільки теоретичні наукові доповіді, скільки обговорення шляхів вирішення практичних завдань. Часто вони проводяться поза стінами навчального закладу, у школах, дошкільних закладах, з якими університет співпрацює.

Наприклад, науково-практична конференція може проводитися за результатами навчальної практики студентів, коли останні, можуть з допомоги працівників навчальних закладів і викладачів спробувати знайти шляхи вирішення проблем, з якими вони зіткнулися. Такі конференції сприяють встановленню тісних дружніх зв'язків між університетом та школами, дошкільними закладами, а також допомагають студентам вчитися застосовувати теоретичні знання на практиці. Суттєвою їх ознакою є складність її злагодженої організації, так, щоб участь у ній було однаково корисною і цікавою і студентам, і працівникам навчальних закладів. Розробка і проведення такої конференції вимагає від організаторів і учасників значної уваги і терпіння.

Отже, НДРС є однією з форм навчального процесу, у якій найбільше вдало поєднуються навчання і практика. У рамках наукової праці студент спочатку здобуває перші навички дослідницької роботи (початковий етап, тобто наукові і проблемні гуртки), потім починає втілювати здобуті теоретичні знання у дослідженнях, так чи інакше пов'язаних із практикою (другий етап – різні студентські лабораторії, робота у експериментальних педагогічних майданчиках), а наприкінці цього тривалого процесу можлива участь у наукових конференціях, симпозіумах різного рівня, аж до міжнародних (третій етап).

НДРС повинна знаходитися в центрі уваги керівників вищого навчального закладу.

Розмаїття форм НДРС дає можливість кожному студенту знайти заняття до душі, і участь у ній необхідна для найбільш гармонійної, ґрунтовної освіти та здобуття досвіду науково-дослідної роботи.

Яка є важливим чинником підготовки молодого фахівця і вченого. Виграють усі: сам студент здобуває навички, що знадобляться йому протягом усього життя: самостійність суджень, вміння концентрувати увагу, постійно збагачувати власний запас знань, мати різносторонній погляд на проблеми, що виникатимуть, просто вміти цілеспрямовано і вдумливо працювати. Суспільство отримує гідного свого члена, який, володіючи перерахованими вище якостями, зможе ефективно вирішувати завдання, які стоятимуть перед

ним.

Кожен викладач вищого навчального закладу повинен приділяти НДРС не менше уваги, ніж аудиторним заняттям, незважаючи на те, що це забирає багато часу і сил. Адже найбільша нагорода для нього – це дійсно освічена, всебічно розвинена і вдячна людина, що завжди буде пам'ятати уроки, здобуті в юності.

Нами розглянуто усі відомі види НДРС, а також окреслено шляхи поліпшення останньої за допомогою організації безупинної роботи, коли студент, піднімаючись сходами знань, не тільки вчиться ефективно і плідно працювати, затрачаючи при цьому багато вільного часу і сил, але й отримує від процесу сходження велике задоволення, тому що здобуті ним знання допоможуть у навчанні та майбутній професійній діяльності.

Організація науково-педагогічних досліджень має велике значення як для педагогічної теорії, так і для педагогічної практики. До цієї справи варто залучати не тільки науковців, а й працівників освітніх закладів. Дослідником повинен бути кожен учитель, вихователь, тільки тоді його праця стає творчою та ефективною.

Отже, науково-дослідна робота студентів є невід'ємною складовою цілісної системи освітнього середовища ВНЗ, забезпечення ефективного впливу якого здійснюється за умови спрямування усіх його компонентів на творчу професійну підготовку майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методичні поради молодим науковцям. – К., 1995. – 45 с.
2. Логіка науково-педагогічного дослідження: Методичні рекомендації / Розробили В.О. Тимчишин, Л.П. Тимчишин, В.А. Поліщук. – Тернопіль, 1994.
3. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці. – К.: Наукова думка, 1999. – 213 с.
4. Науково-дослідна робота в закладах освіти: Методичний посібник / Укл. Ю.О. Туранов, В.І. Урусський. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 140 с.
5. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // Новые ценности образования: Культурные модели школы. – Вып 7. – М., 1997. – С. 177-184.